

Гуменюк І.А.

Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»

ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧИТЕЛІВ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена теоретичному аналізу філософсько-психологічних і психотерапевтичних аспектів особистісного потенціалу. Охарактеризовано сутність поняття «потенціал», «особистісний потенціал». Акцентовано увагу на основних наукових підходах щодо тлумачення дефініції «особистісний потенціал» (акмеологічний, діяльнісно-смысловий, гуманістичний, системний, адаптаційний, позитивно-орієнтований, особистісно-орієнтований, вчинковий, транскультуральний), який дослідники визначають як накопичувальні ресурси, спрямовані особистістю до реалізації цілей, орієнтовані на прогресивний особистісний розвиток; як інтегральну властивість, яка зумовлює спроможність особи виходити за рамки стійких моделей життєдіяльності, зберігаючи стабільність смыслових орієнтацій, незважаючи на вплив зовнішніх обставин; як вроджені можливості людини, які слід застосовувати в умовах природного розвитку під час конструктивної реалізації; як систему якостей, що складають основу особистісного розвитку, забезпечують відповідний рівень досягнень у діяльності, у становленні власної особистості; як взаємопов'язані психологічні особливості, які визначають ефективність адаптації, ймовірність збереження здоров'я, описують характер адаптаційних здібностей людини; як позитивні особистісні риси, чесноти, гідності, які сприяють успішному пристосуванню людини до навколишнього світу, практичному оволодінню ним; як сукупність особистісних якостей, що сприяють особистісному зростанню, інтеграції, здоров'ю, ефективному функціонуванню особи у спільнотах; як психологічне утворення, сили, що дозволяють особистості за допомогою здійснення вчинків реалізовувати власне становлення; як мобілізуючі ресурси, актуальні здібності, які ґрунтуються на досвіді, цінностях, нормах, уявленнях, що сприяють створенню енергії для пристосування, досягнення цілей. Ґрунтуючись на поглядах представників транскультурального підходу, особистісний потенціал учителя визначено як інтегральне сполучення мобілізуючих резервів особистості педагога, яке, спираючись на досвід, життєві установки, цінності, смыслові орієнтації, сприяє акумуляції енергії для досягнення життєвих цілей, особистісного сенсу, подолання труднощів, реалізації педагогічної діяльності в умовах трансформацій.

Ключові слова: потенціал, особистісний потенціал, особистісний потенціал учителя, акмеологічний підхід, транскультуральний підхід.

Постановка проблеми. В умовах реформування сучасної школи проблема розвитку особистісного потенціалу вчителя набуває ще більшої актуальності. Адже лише висококваліфікований, особистісно вдосконалений, зі стабільно діючими внутрішніми ресурсами задля вирішення складних питань професійного характеру учитель здатний виховати всебічно розвинену людину в умовах змін. Однак перш ніж створювати відповідну систему розвитку особистісного потенціалу вчителя, доцільно розібратися у змісті феномена «особистісний потенціал», представленому у поглядах науковців, що надасть можливість більш глибоко зрозуміти сутність досліджуваного поняття і розробити ефективну модель його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема потенціалу простежується в дослід-

женнях широкого кола науковців (В. Косирев [12], С. Максименко [15], А. Москальова [18] та ін.), які не лише визначили феномен «потенціал» як показник здатності до дії, можливість, яка удосконалюється під час реалізації діяльності [15], але і виявили види, риси, сфери застосування дефініції.

Термін «особистісний потенціал», який виступає як енергія особистості, що спрямована на самовираження, самореалізацію [19]; як нерозкриті можливості людини [21]; як комплекс психологічних якостей, що створюють простір для перспектив особи [9] тощо, стали предметом наукових пошуків таких учених, як: А. Деркач [5], С. Максименко [15], І. Мурашко [19] та ін., – які зосередили увагу на функціях, властивостях досліджуваного явища.

Аспекти особистісних трансформацій учителів, що зумовлені специфічними вимогами шкіл в умовах освітніх реформ, були розглянуті низкою науковців: Н. Бібік [4], О. Ляшенко [14] та ін.

Питання сутності особистісного потенціалу вчителів стало предметом дослідження таких учених, як А. Костилова [11], А. Москальова [18], Р. Овчарова [11] та ін.

Однак питання представлення наукових підходів, які з різних позицій тлумачать поняття «особистісний потенціал», залишається відкритим.

Постановка завдання. Мета статті – виявити та охарактеризувати основні наукові підходи щодо визначення сутності особистісного потенціалу вчителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Широкий інтерес до проблеми особистісного потенціалу підкреслює різнобічність, універсальність особистості, її внутрішніх резервів. Тому науковці розглядають досліджуваний феномен із різних позицій, виокремлюючи основні підходи до тлумачення цього поняття: акмеологічний, діяльнісно-смысловий, гуманістичний, системний, адаптаційний, позитивно-орієнтований, особистісно-орієнтований, вчинковий, транскультуральний. Проаналізуємо особливості особистісного потенціалу кожного з підходів.

У межах *акмеологічного* підходу особистісний потенціал окреслюється як накопичувальні ресурси (психологічні, інтелектуальні, вольові тощо), які спрямовані особистістю до реалізації цілей, орієнтовані на прогресивний особистісний розвиток (А. Деркач [5], А. Марков [16] та ін.).

У працях В. Маркова особистісний потенціал представлений як самоврядна система поновлюваних внутрішніх ресурсів особистості, яка проявляється у діяльності, спрямованої на отримання соціально значущих результатів. Науковець зазначає, що особистісний потенціал забезпечує прогресивний розвиток особистості у процесі діяльності, виступає як передумова реалізації діяльності, визначає майстерність особистості, її придатність до самовдосконалення. Дослідник вичерпно аналізує напрямки втілення особистісного потенціалу: зовнішнє, спрямоване на біосферу, соціум, техносферу; внутрішнє, зосереджене на спрямованості особистості, що має ієрархічну структуру, об'єднує різні рівні потенціалу, спирається на перехід від енергетичної саморегуляції до ціннісно-смыслового самоврядування особистості [16].

На думку А. Деркача, особистісний потенціал зумовлений не лише природними задатками, зді-

бностями, спадковими чинниками, а й ґрунтується на поповнюваних ресурсах, які мають властивість помножуватися. Автор переконаний, що особистісний потенціал забезпечує втілення у життя внутрішніх потреб людини до зростання. А. Деркач упевнений, що особистісний потенціал застосовується людиною для успішного особистісного розвитку. Вчений зазначає, що особистісний потенціал як індивідуальна система внутрішніх (установки, цінності, поведінкові стратегії) і зовнішніх (матеріальні речі, люди, зовнішні ситуації) ресурсів визначає різноманіття векторів трансформації особистості в процесі життєдіяльності. Реалізація особистісного потенціалу в основі має саморозвиток, без якого відсутній рух до особистісних чи професійних вершин. Тому процеси самоактуалізації, самовдосконалення, самореалізації відіграють важливу роль у досягненні особистістю зрілості [5].

Відповідно до *діяльнісно-смыслового* підходу особистісний потенціал характеризується як інтегральна властивість особистості, яка зумовлює спроможність особистості виходити за рамки стійких моделей життєдіяльності, зберігаючи стабільність смыслових орієнтацій, не зважаючи на вплив зовнішніх обставин (С. Жукова [7], Д. Леонтьєв [13] та ін.).

Із позиції Д. Леонтьєва, особистісний потенціал являє собою інтегральну системну характеристику індивідуально-психологічних особливостей особистості, що лежить в основі здатності людини виходити із стійких внутрішніх критеріїв своєї життєдіяльності, зберігати стабільність смыслових орієнтацій, діяльності в умовах зовнішніх змін. Науковець зазначає, що особистісний потенціал характеризує рівень особистісної зрілості, пов'язаний із саморегуляцією діяльності, у розвиненому вигляді втілюється у самодетермінації, відображає міру долання особистістю обставин, самої себе. Позначаючи особистісний потенціал як базовий вимір особистісного в особистості, Д. Леонтьєв вважає, що досліджуване явище є ключовою індивідуальною властивістю, стрижнем особистості [13].

Наукові доробки С. Жукової дозволили з'ясувати той факт, що особистісний потенціал – це система якостей, можливостей, які складають основу особистісного розвитку людини, ймовірних досягнень у діяльності та становленні. При цьому сукупність актуальних властивостей розкривається в межах особистісного самовизначення. Тому особистісний потенціал виступає як фактор успіху в реалізації особистих планів

людини. Автор акцентує увагу на те, що особистісний потенціал стає соціально значущим за допомогою самореалізації та залежить від активності людини, яка готова розкривати не лише задатки, здібності, але й мотиви [7].

Аналіз результатів наукових досягнень прихильників *гуманістичного* підходу дозволив розуміти особистісний потенціал як вроджені можливості людини, які слід застосовувати в умовах природного розвитку під час конструктивної реалізації (С. Жигимонт [6], А. Маслоу [17] та ін.).

У працях А. Маслоу зазначено, що особистісний потенціал закладений в основу процесу розвитку особистості, формування ідеалів, механізмів функціонування людини. Характеризує автор особистісний потенціал як вроджену «основу» природи, що включає потреби, здібності, генетично обумовлені тенденції. А. Маслоу зазначає, що актуалізація «природи», реалізація її ресурсів, розвиток до стану зрілості сприяє повноцінному, здоровому становленню особистості. Тому, на думку автора, поведінка особи має ґрунтуватися на прагненні реалізувати свій вроджений особистісний потенціал, використати свої здібності, таланти [17].

С. Жигимонт, А. Лобанова, Є. Молчанова особистісний потенціал визначають як організацію особистісних особливостей, які пов'язані з уявленнями про стрижень особистості. На думку науковців, рівень особистісної зрілості, здоров'я людини залежить від особистісного потенціалу, який може бути представлений як життєстійкість, внутрішня опора, воля, сила, орієнтація на дію тощо [6].

Представники *системного* підходу відображають особистісний потенціал як систему якостей, що складають основу особистісного розвитку людини, забезпечують відповідний рівень досягнень у діяльності, в становленні особистості (Е. Зеєр [8], В. Косирев [12] та ін.).

Презентуючи наукові досягнення, Е. Зеєр вважає, що особистісний потенціал володіє властивостями системної якості, що дозволяє здійснити його вивчення крізь системні моделі. Автор доводить наявність у людини ієрархічної системи потенціалів. Науковець особистісний потенціал розглядає як систему, в якій складові частини утворюють взаємодіючі фактори: реальні можливості, що відображають рівень актуального розвитку на двох рівнях психофізіологічному та кваліфікаційному; загальна спрямованість особистості, яка спирається на систему відносин і уявлень людини про себе, оточуючий світ, на ієрархію цінностей,

світогляд, що характеризує третій рівень особистісного потенціалу – мотиваційний за сутністю та психосоціальний за походженнями [8].

В. Косирев виокремлює в системі особистісного потенціалу ще один чинник – прагнення до розширення своїх потенцій, що проявляється в бажанні оволодіти новими можливостями за допомогою застосування задатків, здібностей. Цей чинник відображає четвертий рівень особистісного потенціалу – суб'єктивне враження успішності, компетентності особистості. Крім того, науковець доводить, що особистісний потенціал – це досягнуті у результаті попереднього розвитку можливості особистості, які забезпечують отримання значущих досягнень у різних сферах соціального функціонування. На думку Косирева, особистісний потенціал можливо описати завдяки чотирьом властивостям: якісному змісту особистісних ресурсів; кількісній характеристиці кожного ресурсу; можливим сферам ефективного функціонування особистості на основі наявних ресурсів; рівню особистісних досягнень у відповідних сферах функціонування особистості [12].

У межах *адаптаційного* підходу вчені особистісний потенціал розглядають як взаємопов'язані психологічні особливості особистості, які визначають ефективність адаптації, ймовірність збереження здоров'я, описують характер адаптаційних здібностей людини (І. Арендарчук [1], С. Мадді [24] та ін.).

Праці С. Мадді містять опис характеристик особистісного потенціалу, де досліджуваний феномен розглядається крізь призму життєстійкості, яка визначає внутрішній, ключовий ресурс особистості, що сприяє активному подоланню труднощів. У цьому процесі важливу роль, на думку науковця, відіграє рівень активації, який збуджує, наповнює енергійністю, активністю, ініціативністю людину. Завдяки активній життєстійкості особистість спроможна здолати відчай, відчуття безпорадності, втрату сенсів. Крім того, як зазначає автор, в умовах зовнішнього середовища, стресових ситуаціях життєстійкість забезпечує особистість необхідним ресурсом, який дозволяє ефективно витримати та подолати негаразди [24].

Розглядаючи особистісний потенціал із позиції взаємодії таких елементів, як: життєстійкість, толерантність до невизначеності, диспозиційний оптимізм, самоорганізація діяльності – І. Арендарчук вважає, що досліджуване явище є психологічними ресурсами, які визначають готовність до ризику та здатність до реалізації свідомого контролю над перетворенням ситуації ризику

прийнятими рішеннями. Готовність до ризику, з погляду вченого, підвищує здібність до адаптації та емоційного комфорту, визначає соціально-психологічну адаптованість особистості [1].

Прихильники *позитивно-орієнтованого* підходу представляють особистісний потенціал у вигляді позитивних особистісних рис, чеснот, гідностей, які сприяють успішному пристосуванню людини до навколишнього світу, практичному оволодінню ним (К. Ріфф [25], М. Селігман [22] та ін.).

Із позиції М. Селігмана, особистісний потенціал визначає позитивні особистісні риси, чесноти, гідність, які сприяють успішному пристосуванню людини до навколишнього світу, практичному оволодінню ним, перешкоджають розвитку психічної патології, відхилень у поведінці, особистісних порушень. Позитивні особистісні риси для дослідника слугують в якості ресурсів особистості, серед яких автори виокремлюють 6 чеснот і 24 сили характеру. Завдяки розвиненим позитивним ресурсам людина отримує ґрунт для благополуччя, яке містить п'ять елементів-критеріїв: позитивні емоції, залученість, осмисленість, позитивні взаємовідносини, досягнення. Перші три елементи складають щастя. Позитивне функціонування, внутрішньоособистісне благо дозволяє людині здійснювати позитивні вчинки, реалізовувати діяльність, позитивно взаємодіяти з іншими, досягати особистісного благополуччя [22].

У дослідженнях К. Ріфф особистісний потенціал виступає як необхідні психологічні характеристики, які дозволяють людині позитивно функціонувати в усіх відношеннях. Наявність таких характеристик у людини дає змогу відчувати благополуччя, переживання щастя, позитивних емоцій. Тому в модель благополуччя К. Ріфф включає такі характеристики-фактори: наявність цілі у житті, позитивні відносини з іншими, особистісне зростання, управління середовищем, само прийняття, автономія [25].

Вивчаючи праці науковців *вчинкового* підходу, було з'ясовано, що особистісний потенціал виступає як психологічне утворення, сили, що дозволяють особистості за допомогою здійснення вчинків реалізовувати власне становлення (О. Байко [2], В. Татенко [23] та ін.).

Погоджуючись із позицією вищезазначених дослідників, О. Байко зазначає, що особистісний потенціал – це динамічне інтегративне утворення, що сприяє ефективно пройти процеси індивідуалізації, соціалізації, професіоналізації особистості. Для автора, індивідуалізації передбачає

набуття людиною специфічних властивостей, рис, якостей задля реалізації власної індивідуальності, цілісності. Соціалізація містить процес засвоєння соціального досвіду та процес активного відображення системи соціальних зв'язків. Професіоналізація включає процес набуття компетентностей в обраній діяльності [2].

В. Татенко розглядає особистісний потенціал у ракурсі біо-психологічних утворень, сил, які дозволяють особистості за допомогою здійснення вчинків реалізовувати власне становлення. Вчений охарактеризував природний процес активізації особистісного потенціалу індивіда за допомогою чотирьох етапів: людина на початку свого життя є носієм здатності-схильності-готовності до набуття суспільних властивостей, задля того, щоб стати соціалізованою істотою; застосовуючи активність, особа встановлює контакти з носіями соціального досвіду, привласнюючи концепції суспільного життя; опановуючи досвід соціуму, людина прагне до самосоціалізації, до оволодіння життєво важливими соціокультурними цінностями, смислами, компетентностями; особистісний потенціал людини починає проявлятися у готовності та спроможності долучитися до процесу соціалізації інших осіб, сприяє їхній самосоціалізації [23].

Відповідно до *особистісно-орієнтованого* підходу особистісний потенціал інтерпретується як сукупність особистісних якостей, що сприяють особистісному зростанню, інтеграції, здоров'ю, ефективному функціонуванню особи у спільнотах (І. Бех [3], С. Максименко [15] та ін.).

У розумінні І. Беха особистісний потенціал виступає як індивідуальний досвід діяння, завдяки якого відбувається гармонізація особистісного оптимуму людини. Для науковця індивідуальний досвід діяння визначає синтез пізнавального досвіду через самостійний акт пізнання або навчально-пізнавальну діяльність та досвіду перетворення, завдяки якому особистість здатна розв'язувати різні за змістом завдання (комунікативні, організаційні, технічні, управлінські тощо). Крім того, як зауважує автор, досвід діяння – це індивідуальний психологічних здобуток особистості [3].

С. Максименко презентує особистісний потенціал у вигляді сукупності особистісних якостей, що сприяють особистісному зростанню, інтеграції, здоров'ю, ефективному функціонуванню особи у спільнотах. Індикатором особистісного потенціалу виступає особистісна самореалізація людини як готовність до саморозвитку, прояву схильностей, здібностей, які передбачають гармонійний розвиток різних аспектів особи через

застосування відповідних зусиль. Науковець зазначає, що самореалізація є трансформацією внутрішніх можливостей людини у реальність, найбільша її зосередженість відбувається на внутрішньому плані особистісного функціонування, на зовнішньому – презентує практичні прояви у діяльності, поведінці, розвитку можливостей тощо [15].

Дослідники *транскультурального* підходу тлумачать особистісний потенціал як мобілізуючі ресурси, актуальні здібності, які ґрунтуються на досвіді, цінностях, уявленнях, нормах, що сприяють створенню енергії для пристосування, подолання негараздів (Н. Пезешкіан [20], І. Кириллов [10] та ін.).

Н. Пезешкіан особистісний потенціал розглядає як ресурси, здібності, які ґрунтуються на досвіді, цінностях, уявленнях, нормах, що допомагають людині долати труднощі, вирішувати проблеми. Дослідник серед основних ресурсів виокремлює первинні, вторинні актуальні здібності, що виступають в якості поведінкових норм, діють постійно в міжособистісних відносинах, зберігають актуальне значення для людини. Як зазначає автор, актуальні здібності не є вродженими якостями, вони формуються, розкриваються у поведінці людини в залежності від впливу трьох чинників розвитку: особливостей тіла, навколишнього середовища, духа часу. Н. Пезешкіан визначає основні функції актуальних здібностей, які відіграють важливу роль у житті особистості та дозволяють виявити: можливості розвитку, описові категорії, причини конфліктів, соціальні норми, ознаки членства у групі, шляхи порозуміння, зміст установок тощо. До основної мети роботи за транскультуральним підходом Н. Пезешкіана є розвиток свідомих і несвідомих здібностей, гармонізація повсякденного життя особистості [20].

Досліджуючи питання емоційної зрілості людини, І. Кириллов охарактеризував особливості особистісного потенціалу, який представив у вигляді мобілізуючих ресурсів, які створюють енергію для пристосування. З'являються такі ресурси під час зіткнення внутрішніх потреб і умов зовнішнього світу, що призводить до стресу. На думку І. Кириллова, енергія ресурсів може бути реалізована залежно від співвідношення та усвідомлення внутрішніх, зовнішніх стимулів у чотирьох моделях. Перша модель – конструктивна,

що передбачає процеси компенсації, адаптації, співробітництва. Друга модель – деструктивна, що містить процедури гіперкомпенсації, домінування, конкуренції. Третя модель – залежна, включає гіпокомпенсацію, конкуренцію. Четверта модель – дефіцітарна, передбачає виснаження, декомпенсацію [10].

Таким чином, дослідження науковців щодо особистісного потенціалу показали, що цей феномен розглядається по-різному: як енергія особистості, яка спрямована на самовираження, самореалізацію; як нерозкриті можливості людини; як комплекс психологічних властивостей, що створюють простір для можливостей особи тощо.

На основі вищезазначеного, застосовуючи результати досліджень науковців (Н. Бібік [4], О. Ляшенко [14] та ін.), які вивчали проблему особистісних змін і вимог до вчителів в умовах реформування шкіл, учених, які займалися пинням особистісного потенціалу вчителя (А. Костилова [11], А. Москальова [18] та ін.), ґрунтуючись на положеннях транскультурального підходу (Н. Пезешкіан [20], І. Кириллов [10] та ін.) вважаємо, що в сучасних умовах особистісний потенціал учителя – це інтегральне сполучення мобілізуючих резервів особистості педагога, яке, спираючись на досвід, життєві установки, цінності, смислові орієнтації, сприяє акумуляції енергії для досягнення життєвих цілей, особистісного сенсу, подолання труднощів, реалізації педагогічної діяльності в умовах трансформацій. Змістова характеристика досліджуваного феномена є важливою основою у процесі діагностики і розвитку явища, що вивчається.

Висновки. Отже, проблема особистісного потенціалу вчителя в умовах сьогодення займає чільне місце у дослідженнях науковців. Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив визначити основні підходи щодо сутності особистісного потенціалу (акмеологічний, діяльнісно-смисловий, гуманістичний, системний, адаптаційний, позитивно-орієнтований, особистісно-орієнтований, вчинковий, транскультуральний), які створили передумови для окреслення характерних рис поняття «особистісний потенціал вчителя». Цей аспект проблеми набуває важливого значення у процесі усвідомлення проявів, особливостей вдосконалення особистісного потенціалу вчителя і сприяє розробці ефективного інструментарію діагностики і розвитку досліджуваного явища.

Список літератури:

1. Арендачук И.В. Личностный потенциал и социально-психологическая адаптированность как ресурс психологической готовности к риску. *Известия Саратовского университета*. 2015. Т. 4. № 3. С. 219–226.
2. Байко О. Вчинковий потенціал особистості: теоретичні аспекти. *Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2016. Вип. 40. С. 98–101.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1 : *Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*. 280 с.
4. Бібік Н.М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
5. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология: учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 256 с.
6. Жигимонт С.Н., Лобанова А.В., Молчанова Е.В. Личностный потенциал и социальная адаптированность личности: социально-психологический подход. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2016. № 7-4. С. 699–701.
7. Жукова С.В. Личностный потенциал как психо-педагогическая категория. *Международный журнал экспериментального образования*. 2015. № 4. С. 109–110.
8. Зеер Э.Ф. Психология развивающегося профессионально-образовательного пространства человека. Екатеринбург, 2008. 239 с.
9. Игнатъева Н.В. Культурный потенциал «третьего возраста» [Рукопись] : дис. ... канд. культурологии : 24.00.01. Челябинск : ЧГАКИ, 2005. 144 с.
10. Кириллов И. Позитивная психотерапія: базовый курс. Москва, 2019. 328 с.
11. Костылева А.А. Овчарова Р.В. Влияние личностного потенциала педагога на диалог в педагогическом общении. Курган, 2012. 128 с.
12. Косырев В.Н. Методология, состояние и перспективы исследования проблемы личностного потенциала. *Социально-экономические явления и процессы*. 2011. № 5-6. С. 356–361.
13. Леонтьев Д.А. Личностный потенциал: структура и диагностика. Москва : Смысл, 2011. 680 с.
14. Ляшенко О.І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка*. 2016. Вип. 22. С. 39–42.
15. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ, 2006. 240 с.
16. Марков В.Н. Личностно-профессиональный потенциал кадров управления: психолого-акмеологическая оценка и оптимизация [Рукопись] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.13. Москва, 2004. 453 с.
17. Маслоу А. Психология бытия. Москва : Ваклер, 1997.
18. Москальова А.С. Психологічні особливості особистісного потенціалу подолання професійних криз керівниками загальноосвітніх навчальних закладів. *Вісник післядипломної освіти*. 2016. Вип. 2. С. 61–75.
19. Мурашко І.В. Розкриття поняття «особистісний потенціал» та його психологічної структури. *Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання*. 2010. Т. 8. Вип. 7. С. 196–205.
20. Пезешкиан Н., Пезешкиан Х. Позитивная психотерапія – транскультуральний і междисциплинарний похід. *Обзорение психиатрии и медицинской психологии им. В.М. Бехтерева*. 1993. № 4. С. 63–77.
21. Роджерс К. Эмпатия / под ред. В. Вилюнаса, Ю. Гиппенрейтер. Москва : Просвещение, 1984. 340 с.
22. Селигман М. Новая позитивная психология. София, 2006. 368 с.
23. Татенко В.О. До питання про соціально-психологічний потенціал суб'єктно-вчинкового підходу. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2013. Вип. 4. С. 204–225.
24. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. № 44(3). P. 279–298.
25. Ryff C. D. Psychological well being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*. 1995. № 4. P. 99–104.

Humenyuk I.A. PERSONAL POTENTIAL OF TEACHERS: PHILOSOPHICAL-PSYCHOLOGICAL AND PSYCHOTHERAPEUTIC ASPECTS

The article is devoted to the theoretical analysis of the philosophical, psychological and psychotherapeutic aspects of personal potential. The essence of the concept of "potential", "personal potential" is characterized. Attention is focused on the main scientific approaches to the interpretation of the definition of "personal potential" (acmeological, activity-semantic, humanistic, systemic, adaptive, positively-oriented, personality-oriented, progressive, transcultural), which researchers define as accumulative resources directed by a person to realization goals focused on progressive personal development; as an integral property that determines the ability of a person to go beyond the framework of stable models of life, while maintaining the stability of semantic orientations, despite the influence of external circumstances; as innate human capabilities that should be applied in the conditions of natural development during constructive implementation; as a system of qualities that form the basis of personal development, provide an appropriate level of achievements in activity,

in the formation of one's own personality; how the psychological characteristics that determine the effectiveness of adaptation, the likelihood of maintaining health are interconnected, describe the nature of a person's adaptive abilities; as positive personality traits, virtues, dignity, contributing to the successful adaptation of a person to the world around him, practical mastery of it; as a set of personal qualities that contribute to personal growth, integration, health, effective functioning of the individual in communities; as a psychological education, forces that allow a person to realize their own formation through the commission of actions; as mobilizing resources, actual abilities based on experience, values, norms, ideas, contributing to the creation of energy for adaptation, achievement of goals. Based on the views of representatives of the transcultural approach, the personal potential of the teacher is defined as an integral combination of mobilizing reserves of the teacher's personality, relying on experience, life attitudes, values, semantic orientations, contributes to the accumulation of energy to achieve life goals, personal meaning, overcoming difficulties, in the context of transformations.

Key words: *potential, personal potential, personal potential of a teacher, acmeological approach, transcultural approach.*